

ISSN 0354-4850

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

НАУЧНИ СКУПОВИ
Књига СХХХІХ

ОДЕЉЕЊЕ ДРУШТВЕНИХ НАУКА
Књига 33

КОМИСИЈА ЗА ПРОУЧАВАЊЕ ЖИВОТА И ОБИЧАЈА РОМА

**ПРОМЕНЕ ИДЕНТИТЕТА, КУЛТУРЕ
И ЈЕЗИКА РОМА У УСЛОВИМА
ПЛАНСКЕ СОЦИЈАЛНО-ЕКОНОМСКЕ
ИНТЕГРАЦИЈЕ**

БЕОГРАД 2012

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

SCIENTIFIC CONFERENCES

Volume CXXXIX

DEPARTMENT OF SOCIAL SCIENCES

Book 33

RESEARCHING COMMITTEE FOR CUSTOMS AND LIFE OF ROMA

**THE CHANGE OF ROMA IDENTITY, CULTURE
AND LANGUAGE CONDITIONED BY PLANNED
SOCIO-ECONOMIC INTEGRATION**

PROCEEDINGS OF THE SCIENTIFIC CONFERENCE
HELD FROM DECEMBER 6 TO 8, 2010

Accepted at the VI meeting of the Department of Social Sciences
on September 25, 2012, on the basis of report of the Academicians
Tibor Varadi, Vojislav Stanovčić, Predrag Piper and Professors
Branimir Stojković, Jovan Živković, Dragana Radojičić

Editors

Academician

TIBOR VARADI

GORAN BAŠIĆ, PhD

BELGRADE 2012

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

НАУЧНИ СКУПОВИ
Књига СХХХИХ

ОДЕЉЕЊЕ ДРУШТВЕНИХ НАУКА
Књига 33

КОМИСИЈА ЗА ПРОУЧАВАЊЕ ЖИВОТА И ОБИЧАЈА РОМА

**ПРОМЕНЕ ИДЕНТИТЕТА, КУЛТУРЕ
И ЈЕЗИКА РОМА У УСЛОВИМА ПЛАНСКЕ
СОЦИЈАЛНО-ЕКОНОМСКЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ**

ЗБОРНИК РАДОВА СА НАУЧНОГ СКУПА
ОДРЖАНОГ 6–8. ДЕЦЕМБРА 2010.

Примљено на VI скупу Одељења друштвених наука
од 25. септембра 2012. године, на основу рецензија академика
Тибора Варадија, Војислава Сijanовчића, Предраја Пийера и професора
Бранимира Сшојковића, Јована Живковића, Драјане Радојичић

Уредници

академик

ТИБОР ВАРАДИ

др ГОРАН БАШИЋ

БЕОГРАД 2012

САДРЖАЈ

<i>Предговор</i> – Горан Башић	XI
--------------------------------------	----

I. ДРУШТВЕНЕ ПРОМЕНЕ И ИДЕНТИТЕТ

Војислав Становчић: <i>Испрживања о живоју и положају Рома – пројекти САНУ и објављени радови</i>	3
Vojislav Stanovčić: <i>Research on the Life and Position of Roma – SASA Projects and Published Papers</i>	14
Рајко Ђурић: <i>Идентитет Рома у оквиру научно-теоријских парадигми</i>	17
Rajko Djurić: <i>Roma Identity in the Scientific-Theoretical Paradigms</i>	28
Драгољуб Б. Ђорђевић: <i>Идентитет, религија и обичаји Рома</i>	31
Dragoljub B. Djordjević: <i>Identity, Religion, and Customs of Roma</i>	38
Бождар Јакшић: <i>Политика промене идентитета Рома у Србији</i>	39
Božidar Jakšić: <i>The Politics of Identity Change of Roma in Serbia</i>	55
Нада Радушки: <i>Демографска испрживања ромској националној идентитету</i>	57
Nada Raduški: <i>Demographic Research of the Roma National Identity</i>	69
Свенка Савић: <i>Високообразоване Ромкиње у Србији: могућности за очување и развој идентитета</i>	71
Svenka Savić: <i>Highly Educated Roma Women in Serbia: The Possibilities for the Identity Preservation and Evolution</i>	85
Светлана Ђирковић: <i>Трансформација ромској идентитету: мешовити бракови</i>	87
Svetlana Ćirković: <i>Transformation of Roma Identity: Mixed Marriages</i>	115
Драгољуб Ацковић: <i>Неки елементи обичајној права Рома</i>	117
Dragoljub Acković: <i>Some Elements of Customary Rights of Roma</i>	141

VIII

Маријана Пајванчић: <i>Уставне гаранције права Рома у контексту права припадника националних мањина</i>	143
Marijana Pajvančić: <i>Roma Constitutional Rights as National Minority Rights</i> ...	152

Горан Башић: <i>Социјална интеграција Рома и промене етнокултурној идентитету</i>	153
Goran Bašić: <i>Social Integration of Roma and the Change of Their Ethno-cultural Identity</i>	175

II. РОМИ И ЊИМА ЛИМИТРОФНЕ ЕТНИЧКЕ ГРУПЕ
У ЈУГОИСТОЧНОЈ ЕВРОПИ – ЖИВОТ И ОБИЧАЈИ

Елена Марушиакова, Веселин Попов: <i>Идентитети Рома на Балкану (историја и савременост)</i>	179
Elena Marushiakova, Veselin Popov: <i>Identities of Roma in the Balkans (History and Present)</i>	189

Миран Комац: <i>Развој социјалној, људској и културној капиталу – њих ка стварању аутохтоне ромске народне заједнице?</i>	191
Miran Komac: <i>Constructing the Autochthonous Roma National Community – Increasing Social, Human and Cultural Capital?</i>	205

Вера Клопчич: <i>Промене идентитета Рома у Словенији у различитим историјским периодима</i>	207
Vera Klopčič: <i>Perceptions of Roma Identity in Slovenia in Different Historical Periods</i>	220

Magdalena Slavkova: <i>Doing Ethnographic Fieldwork among Gypsies in Home Country and Abroad</i>	223
Магдалена Славкова: <i>Етнографска теренска истраживања Рома у матичним земљама и у иностранству</i>	237

Yelis Erolova: <i>Identity and Religion of the Muslim Roma/so-called Turkish Gypsies</i>	239
Јелис Еролова: <i>Идентитет и религија муслиманских Рома – такзваних турских Цигана</i>	249

Андреа Станковић: <i>Конструкција етничкој идентитету Каравлаха у Босни и Херцеговини</i>	251
---	-----

Andrea Stanković: <i>Construction of Ethnic Identity of Karavlach in Bosnia and Herzegovina</i>	263
Весна Делић: <i>Ко је ко у Црној Гори? Случај Рома, Еџипћана и Ашкалија</i>	265
Vesna Delić: <i>Who's who in Montenegro? The Case of Gypsies, Egyptians and Ashkali</i>	282
Игор Лакић: <i>Уџићреба ромској језика у образовним и друћим институцијама у Црној Гори</i>	285
Igor Lakić: <i>The Usage of the Roma Language in Education and Other Institutions in Montenegro</i>	293
Ана Мартиноска: <i>Бајање код Рома у Македонији</i>	295
Ana Martinoska: <i>Roma Incantation in Macedonia</i>	303
Ljatif Demir: <i>Tijelo, obred, ritual, scena kod Roma u Makedoniji</i>	305
Ljatif Demir: <i>Body, Ceremony, Ritual, Scene of the Macedonian Roma</i>	317
Dieter W. Halwachs: <i>Romani Teaching: Some General Considerations Based on Model Cases</i>	319
Дитер В. Халваш: <i>Ромска настава: нека оџићја размајфрања заснована на студијама случаја</i>	334
Јелена Филиповић: <i>Образовање ромске деце у Србији: језичка перспектива</i>	335
Jelena Filipović: <i>Education of Romani Children in Serbia: the Language Perspective</i>	347
Александар Бауцал: <i>Деца и млади из ромске заједнице у образовном систему Србије: маргинализовани у друшћву и маргинализовани у образовном систему</i>	349
Aleksandar Baucal: <i>Children and Youth Roma Population in the Educational System in Serbia: Marginalization in the Society and Educational System</i>	362
Дубравка Валић Недељковић: <i>Покрајински јавни сервис Војводине: програми на ромском језику</i>	365
Dubravka Valić Nedeljković: <i>Provincial Public Broadcasting Service of Vojvodina: Programs on Roma Language</i>	376

Марија Александровић: <i>Инклузија ромских ученика у средњим школама у АП Војводини</i>	377
Marija Aleksandrović: <i>Inclusion of Roma Participants in High Schools in AP Vojvodina</i>	390
Марија Илић: <i>Пресељење Рома из околности Газеле у политичком дискурсу: пример друштвене (не)одговорности и репродукције расизма</i>	391
Marija Ilić: <i>Political Discourse on Resettlement of the Roma in Gazela: A Case of Social (Ir)responsibility and Reproduction of Racism</i>	416

III. ЈЕЗИК И РЕЛИГИЈА РОМА – ПРОМЕНЕ И УТИЦАЈИ НА ОЧУВАЊЕ ИДЕНТИТЕТА

Биљана Сикимић: <i>Вишејезичност банатских Рома: ромски, српски и румунски језик у свакодневној комуникацији</i>	419
Biljana Sikimić: <i>Multilingualism of Banat Roma: Roma, Serbian and Romanian Language in Everyday Communication</i>	434
Petar Radosavljević: <i>Pogled na bajaške dijalekte u Hrvatskoj</i>	435
Petar Radosavljević: <i>A Short Overview of the Boyash Dialects in Croatia</i>	447
Анамарија Сореску-Маринковић: <i>Мојошност израге речника бањашких јовора у Србији: неколико забелешки</i>	449
Annemarie Sorescu-Marinković: <i>A Dictionary of Bayash Vernaculars in Serbia: A few Observations</i>	459
Драган Тодоровић: <i>Роми као пентекосталци у југоисточној Србији</i>	461
Dragan Todorović: <i>Roma as a Pentecostals in the Southeastern Serbia</i>	475
Баја Саитовић: <i>Промене у свадбеним обичајима тополичких Рома</i>	477
Baja Saitović: <i>Changes in Wedding Ceremonies of Roma from Toplica</i>	485
Драгана Радисављевић-Ћипаризовић: <i>Роми у ходочашћу: случај два светилишта у Србији (Богородица Ђуниска и Мајка Божја Текијска)</i>	487
Dragana Radisavljević-Ćiparizović: <i>Gypsies in Pilgrimage: Case Study of Two Sanctuaries in Serbia (Madonna of Djunis and Madonna of Tekije)</i>	497

ПРЕСЕЉЕЊЕ РОМА ИСПОД ГАЗЕЛЕ У ПОЛИТИЧКОМ ДИСКУРСУ: ПРИМЕР ДРУШТВЕНЕ (НЕ)ОДГОВОРНОСТИ И РЕПРОДУКЦИЈЕ РАСИЗМА*

МАРИЈА ИЛИЋ

А п с т р а к т. – Пресељење сиротињског насеља испод Газеле, у коме су становништво у великој већини чинили Роми, годинама је изазивало бурне расправе у србијанском друштву. Дискурс медија, владиних, невладиних организација и суграђана према решењу проблема овог насеља може да послужи као лакмус за однос већинског друштва према ромској мањини. Предмет рада је политички дискурс о пресељењу насеља испод Газеле.

Кључне речи: Роми, Газела, сиротињско насеље, политички дискурс, расизам, критичка дискурс анализа, неоколонијализам.

I. НАСЕЉЕ ГАЗЕЛА

Положај и назив

У Београду, према незваничним проценама, има преко стотину сиротињских насеља, у којима живи више десетина хиљада људи. Насеље испод моста Газела је свакако било једно од најпознатијих, првенствено због свог положаја, јер је било смештено на транзитној линији која повезује северозапад и југоисток Европе, на главном саобраћајном чворишту које повезује стари и Нови Београд, окружено важним саобраћајницама – мостом Газела, преко ког прелази аутопут Е-75, као и железничким насипом, преко кога се одвија интернационални железнички саобраћај. Насеље се налазило на самом уласку у Нови Београд, а у његовој непосредној близини су били велики стамбени блокови и луксузне зграде од јавног значаја.¹ Централни градски

---

* Рад је настао у оквиру пројекта „Језик, фолклор, миграције на Балкану“ (бр. 178010), који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије, а који се реализује у Балканолошком институту САНУ.

¹ Насеље се простирало делимично у блоковима 18 и 18а, између Савског насипа и Улице Владимира Поповића, с једне стране, и насеља Старо сајмиште и Старог железничког моста, с друге стране. Преко пута се налазе хотели Хајат (Hyatt Regency) и Интерконтинентал (Intercontinental), затим конгресни Центар „Сава“, а у близини је највећа градска спортска хала „Арена“.

положај допринео је да велики део грађана свакодневно посматра насеље из релативне близине, како из градског, тако и из личног превоза. Такође, безмало су сви путници из иностранства пролазили непосредно поред насеља.

Насеље је имало неколико назива, од којих је у градском сленгу и медијима највише коришћен Картон сити. Једно тумачење овог назива се односи на материјал – картон – који је употребљаван у изградњи објеката у насељу; према другом тумачењу, насеље је тако названо јер су становници у њему углавном живели од сакупљања секундарних сировина – картона и стакла.² Поред тога, у употреби су били: Старо сајмиште, Хајат (назив који углавном реферише на суседно ромско насеље с друге стране моста, поред хотела Хајат, које је, за разлику од Газеле, прикључено на инфраструктуру; ипак, понекад се овај назив, у сатиричном регистру, употребљава и за Газелу), код Бродарске испод моста, Бродарска, Газела (исп. Agerman et al. 2009: 20).

Историја насеља и однос јавности

Према земљишним папирима, скоро пола Београда је протеклих пет-шест деценија изграђено без дозволе. Од укупног земљишта намењеног становању чак 43% заузето је насељима насталим спонтано и без планом предвиђене инфраструктуре; такође, око 30.000 кућа је без дозволе, а око 100.000 становника живи у нелегалној породичној градњи.³ Ипак већину је боље звати „неформалним насељима“, јер становници имају власништво над земљом, кућни број и адресу, и прикључке за воду, струју, телефон; главни извор бесправности је изостанак грађевинских дозвола, недозвољена подела земљишта, одсуство канализације.

Сиротињска, нехигијенска насеља и сламови представљају најдрастичније и примере нелегалне градње. За разлику од тзв. неформалних, ова насеља немају ни легалне прикључке на струју, воду и канализацију. Она настају као привремена решења из нужде, али се захваљујући недостатку алтернативе, игноранцији надлежних служби и маргинализацији њихових становника етаблирају као трајна места за становање. Процењује се да у преко 20 градских насеља услови живота не задовољавају основне цивилизацијске потребе; међу њих се убрајала и Газела. У сиротињским насељима у великој

² Насеље је под називом Картон сити ушло и као одредница у српско издање интернет енциклопедије *Википедије* (исп. http://sr.wikipedia.org/sr-el/Karton_Siti). Овај назив може имати и пејоративне конотације, посебно у контексту медијског дискурса.

³ Таква насеља су део Карабурме, Старо сајмиште, пола Миријева, Миљаковац 3, део Трошарине, део Канаревог брда, део Ресника, делови Земуна, Алтина, део Багајнице, Велики Мокри Луг, Калуђерица, велики део Борче, Винче, Болеча и Лештана, Ледине, Кумодраж, Падина, Јајинци, Крњача, половина Вишњице и Вишњичке бање итд. (исп. <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.69.html:198715-Pola-grada-nelegalno>).

већини живе Роми: према неким проценама, у Београду станује око 58.000 Рома у преко 100 насеља, а више од 20.000 њих пребива у сиротињским, нехигијенским насељима.⁴

Историја настанка насеља Газела није документована ни описана, па ипак се почетак може датирати у 1983. годину, када су се на руб Бродарске доселиле прве две породице са југа Србије у потрази за послом, бежећи од нарастајуће економске кризе (исп. Agerman et al. 2009: 20). Простор испод моста се тада користио за истовар шута. Током 90-их број кућа је порастао услед великих таласа избеглица због ратова на подручју Југославије, за које су посебно били привлачни велики градски центри, посебно Београд и Нови Сад. За време рата на Косову, од 1998. до 2000. године, број стамбених јединица се учетворостручио (Agerman et al. 2009: 20). Насеље се све више ширило, а придобили мигранти су голим рукама односили насипе и стварали простор за своје кућице. Раст Газеле је трајао све до 2009. године, тј. до расељавања овог насеља.

Насеље Газела се развијало у једном од централних делова града пуних 26 година (1983–2009). Један део академске јавности је скретао пажњу на урбанистичке и социјалне проблеме овог и других насеља и нудио рационална и одржива решења, међутим, ти радови су остали без ширег друштвеног одјека.⁵ Опису начина живота у Газели пак није била посвећена ниједна посебна студија. Такав однос већинске друштвене јавности, или боље изостанак односа, говори о двострукој политичкој и идеолошкој маргинализацији – како најугроженијих и најсиромашнијих слојева друштва, тако и ромских етничких заједница. О насељу Газела се почело писати у домаћој штампи тек од 2005. године, када је градска власт почела да планира његово расељавање. Новински чланци су неретко били сензационалистички, а поједини су испољавали расистичке ставове према становницима Газеле. Прва и засад једина обухватнија студија о начину живота у Газели настала је као коауторски рад тројице аустријских уметника – Agerman et al. 2009 – и по свом приступу је врло блиска постмодерној антропологији. Будући да су ово истраживање подржале неке водеће западноевропске културне институције и банкарске корпорације и да истраживачи потичу из земље која има традицију колонијалне политике на Балкану, рад ове тројице уметника неопходно је критички сагледати и у контексту идеологија и стратегија неоколонијализма.⁶

⁴ Према класификацији коју нуди Мацура (2000: 187), Газела би спадала у нехигијенска насеља пре него у сламова, јер је поседовала какве-такве кућице и становништво није било хомогено као у сламовима; исп. *Dekada Roma* 2005: 10.

⁵ Исп. Мацура (2000), где се у попису литературе налазе и друге студије превасходно посвећене урбанистичким проблемима „ромских енклава“ или сиромашних, нехигијенских насеља и сламова; исп., такође, и Jakšić, Bašić 2005; Башић 2007.

⁶ Пројекат су, поред осталог, подржали Европска фондација културе (European Cultural Fondation) и Ерсте банка. Аутори су у књизи сами критички одредили своју

Ипак, студија аустријских уметника представља драгоцени извор података и директних увида са терена, тако да ћу у опису самог насеља и услова живота користити углавном њихове налазе.

Услови живота

С правне тачке гледишта, насеље је било нелегално, урбанистички неодрживо и категоризовано као „нехиџенско“. Кућице су грађене и монтиране неплански, а грађевински материјал је махом довлачен са отпада. Најбројније су биле бараке, у чијој градњи су коришћене дрвене конструкције, шперплоче, лим и меки материјали као што су картон, текстил, најлон, као и везивни и допунски материјал – глина, камење и шут. Кровови су притискани аутомобилским гумама и циглама, како не би одлетели при снажном ветру (исп. Agerman et al. 2009: 35). Малобројније су биле колибе, зидане од чвршћег материјала, махом од цигала, са кровом који је прекривен лимом, дрвеним плочама или црепом. Само неке куће су имале сопствене тоалете, најчешће је више породица користило заједничке, а ниједна није имала санитарне елементе као што су туш и лавабо (Agerman et al. 2009: 37). Јефтини и ненаменски грађевински материјали узроковали су честа урушавања, прокишњавања и влагу, као и избијања пожара.

Насеље је било без легалне инфраструктуре – струје, воде и канализације. Није било ни покушаја да се ови проблеми реше, јер су градске власти сматрале да би то био први корак ка легализацији. Електричном енергијом су се снабдевали с оближње трафостанице у Бродарској, са уличних бандера или употребом старих акумулатора, који су се пунили ноћу. Каблове, који су махом пронађени на отпаду и од којих су неки били дуги више стотина метара, сами су спроводили до својих кућица, тако што су их причвршћивали на дрвеће, жбуње, куће. То је, наравно, водило честим прекидима струје и пожарима. Само мали број домаћинстава, и то оних који су засебно спојени с разводником, могао је користити уређаје који користе пуно струје, на пример,

---

позицију: „Ми смо привилеговани, западноевропски (бели – прим. М. И.) уметници, који одлазе у страну земљу да стварају рад о маргинализованој групи. Све то произилази из једне хуманистичке намере, па ипак смо се на тај начин уплели у проблематичну позицију“ (Agerman et al. 2009: 57). Током представљања свог пројекта у Бечу 2007. године, појединци из публике су замерали ауторима да су од тешких услова живота једне маргинализоване групе направили уметнички фетиш ради грађења својих каријера; затим, замерено им је да су направили једну врсту „сафарија“, да нису боравили у заједници, нити је укључили у свој рад, тј. да нема „гласова“ становника Газеле; коначно, у публици је примећено да вероватно не би добили новац од истих институција уколико би се њихов пројекат бавио депортацијом Рома из западноевропских земаља. Дијалог између истраживача и њихове бечке публике приказан је на доњим маргинама страница књиге.

фрижидере, замрзиваче и грејалице. Такође, део насеља који је струју узимао искључиво с уличних бандера, могао ју је користити само у вечерњим терминима, тј. тада када се упали улична расвета (исп. Agerman et al. 2009: 43–44).

Хигијенски услови су били на веома ниском нивоу. Једини извор питке воде било је црево положено у удубљење поред ђубришта, које је вероватно потицало од једне водоводне цеви испод ђубришта; из црева је истицао литар воде у минути, тако да је пуњење посуда ишло веома споро. Поред тога, вода за пиће је довлачена транспортним средствима у канистерима с разних извора, а највише са хидранта на пијаци. Непитка вода је довлачена са Саве. У ретким случајевима хуманитарне организације или неки градски надлежни организовали су да се вода у цистернама допреми у насеље. Вода се чувала у разним посудама и канистерима, а потрошња је морала бити строго унапред планирана и контролисана (Agerman et al. 2009: 44–45). Свакодневни послови, попут прања веша и судова, били су веома отежани, а лоше снабдевање водом имало је велике последице по здравље становника. Отпадна вода се углавном просипала поред кућица, а као тоалети су коришћене дрвене конструкције са јамама за фекалије (Agerman et al. 2009: 45). Велики проблем је представљао отпад: с једне стране, градски отпад је био рециклиран на све могуће начине – као извор грађевинског материјала и огрева, извор за предмете свакодневне употребе и робе за продају; с друге стране, смеће које су сами становници одбацивали нису уклањале надлежне службе, тако да се у насељу створила велика депонија.

Становништво

Процене о броју становника насеља Газела варирале су од око 1.000 људи, колико је утврђено пописом градске комисије из 2007,⁷ до 3–4.000, према незваничним проценама.⁸ Према попису из 2007. године, евидентирано је укупно 237 домаћинстава; 986 људи, од којих око 300 деце; једна трећина није имала ниједан важећи документ. Становници су у великој већини били Роми, међутим, међу становницима испод Газеле било је и грађана других

⁷ Према попису из 2007. године, који је спровела градска комисија, у насељу је живело 986 одраслих у 237 домаћинстава, од тога је пописан 501 мушкарац и 485 жена. Од пописаних, 208 њих није имало здравствено осигурање, 232 особе нису имале ниједан важећи лични документ, а 289 је било неписмено. Пописано је укупно 278 деце узраста између 7 и 18 година, од којих је школу похађало само њих 98. Ниједно дете није ишло у обданиште, а 87 деце никада није примило ниједну вакцину. Пописом је, такође, установљено да је трећина становника неписмена, 109 људи говори само ромски језик, а њих 88 се изјаснило да би желело да научи српски (исп. *Вечерње новости*, 5. септембар 2007. године; <http://www.novosti.rs/vesti/beograd.74.html:202559-Kamp-posle-cerge>).

⁸ Исп. Agerman et al. 2009: 51.

националности, који су углавном избеглице и расељена лица (исп. Вашић 2009).⁹ Становништво се углавном издржавало скупљањем секундарних сировина – највише картона, папира, стакла и метала – део њих је радио на градилиштима, затим као музичари, продавали су воће и поврће на уличним картонским тезгама и просили; само једанаесторица мушкараца су евидентирани као стално запослени. Демографска структура становника је била типична за ромске заједнице, оцртана као пирамида: велики наталитет и број млађих особа и веома мали број особа које прелазе 60. годину живота. Лоши услови живота, лоша или непостојећа здравствена заштита и напоран физички рад утицали су свакако на кратак животни век.

У социјалном и културолошком погледу, ромско становништво је било шаролико и условно подељено на подгрупе, у које се могу убројити: сезонска радна снага и економска миграција углавном с југа Србије, депортована лица и повратници из западноевропских земаља, избеглице с простора бивше Југославије и Београђани који су низом околности изгубили претходно пребивалиште (исп. Agerman et al. 2009: 58–62). Економски мигранти су често боравили у Газели ради сезонских послова, док су други део године боравили у својим местима порекла (Agerman et al. 2009: 58–62). Депортована лица и повратници из западноевропских земаља су почели да стижу након демократских промена 2000. године, када су најчешће били препуштени сами себи већ на аеродрому. Њихово уклапање, и то посебно деце и омладине, која не познаје српски језик, било је посебно отежано (Agerman et al. 2009: 58–62). Највећи број избеглица у Газели избегао је или је протеран с Косова, а две најбројније етничке групе су били Роми и Ашкалије. Ашкалије, чији је матерњи језик албански, живели су у одвојеном делу насеља, а између њих и осталих становника постојала је дистанца и интерна подела на „српске“ и „шиптарске“ Роме; бракови између Рома и Ашкалија су били реткост (исп. Agerman et al. 2009: 61–62, 127).

У насељу је било неколико религијских подгрупа: већину су чинили православни, затим следе муслимани и веома мали број евангелиста и католика. У начелу, међу становништвом је владао религијски и обичајни синкретизам и толеранција. Као језици комуникације, углавном су се користили ромски, српски и албански. Становници Газеле никада нису основали ниједну заједничку организацију, нити су имали овлашћене представнике, стога се не може говорити о постојању неке заједнице. Друштвено уређење је почивало на патријархалној породици. Од деце се очекивало да се врло рано укључе у рад и зарађивање, што је утицало на то да деца изостају или не иду у школу и да се још у тинејџерском добу одлучују на заснивање породица

⁹ Етничком композицијом тзв. „ромских енклава“, у које спадају и сламови и нехигијенска насеља, бавио се и Владимир Мацура (2000: 193), који је показао да су у тим насељима, поред Рома, били присутни у мањем проценту и други сиромашни припадници како већинске, тако и других мањинских група.

(Agerman et al. 2009: 53). У насељу је постојало неколико продавница, једна кафана, фризерска и кројачка радња, и један ауто-механичар.

Иако је у већинском друштву преовладало мишљење да су становници Газеле били друштвени паразити, они су, укључујући и децу, у ствари, били приморани да непрестано раде како би преживели. Штавише, један од њихових најважнијих прихода била је рециклажа секундарних сировина, што у недостатку модерних рециклажних центара у Србији представља друштвено важан посао, који је притом изузетно мало плаћен.¹⁰ Такође, због рециклаже секундарних сировина и нерешених комуналних проблема због којих је у насељу створена велика депонија, у неформалном дискурсу грађана Србије често се могао чути расистички аргумент како су Роми испод Газеле „прљави“, јер не знају другачије да живе. Међутим, увиди из теренских истраживања показују да су становници Газеле улагали изузетне напоре да одрже хигијену унутар својих домова и да им је хигијена унутар куће била врло важна (исп. Agerman et al. 2009: 37).

Београђани и Газела

Поред игноранције званичних власти и/или неспособности да се суочи са проблемима свакодневног живота у насељу Газела, развијена је неформална подршка једног дела суграђана, без које би људи у насељу још теже преживљавали. О томе се даје неколико узгредних напомена у поменутој књизи аустријских истраживача. Тако, на пример, помиње се да су „доброћудни монтери и монтерке“ остављали за собом каблове, када би по налогу морали да искључе нелегалне прикључке (Agerman et al. 2009: 44). Такође, вода са хидранта на пијаци, намењена иначе само ватрогасцима, могла је бити коришћена само уколико је постојала добронамерност дежурних полицајаца. Водом су се понекад снабдевали и са тзв. „тајних извора“: „љубазни чувар или пивом одобривољено особље оближњег предузећа, предусретљива породица из суседних стамбених блокова која допушта да се користе њени доводи“ (Agerman et al. 2009: 45).

С друге стране, становници су повремено били предмет расистички мотивисаних напада, и то посебно албански говорници – Ашкалије, који су дискриминисани и унутар насеља. Током једног напада 2005. године, циљано су нападнуте куће Ашкалија, након што је наоружана банда прошла кроз велики део насеља, оставивши га нетакнуто (Agerman et al. 2009: 62).

---

¹⁰ Они су тај посао радили за изузетно мале новчане надокнаде; цене се крећу отприлике 3–4 динара по флаши или тегли, тона сувог картона износи 3.000 динара (у случају да је роба влажна одбија се и до 1.000 динара), килограм алуминијума 55, месинг 65, бакар 130 динара.

Серија расистички мотивисаних акција и напада на становнике Газеле и друга ромска насеља забележена је током 2005. године као реакција на одлуку да се становници раселе у новобеоградско насеље Др Иван Рибар (Dekada Roma 2005: 6–8). Серија напада на ромска насеља, посебно на Новом Београду, десила се и током 2007. године, када су групе младића бацале молотовљеве коктеле и каменице, а становници Газеле и других новобеоградских ромских насеља су самоиницијативно организовали ноћне страже.¹¹

Ипак, однос већине према становницима овог, као и према становницима других сличних насеља, могао би се одредити као незаинтересованост. Без обзира на интерне разлике, околно градско становништво је становнике Газеле углавном перципирало као припаднике једне заједнице, називајући их углавном етником Цигани, ређе Роми. Иако је велики број Београђана свакодневно пролазио поред насеља, занемарљиво мали број га је посетио или се на било који начин интересовао за живот у њему.

Расељавање

Газела је расељена 2009. године, после више година безуспешних покушаја. Први се десио 2003. године, а локација предвиђена за изградњу станова је била насеље Камедин у Земун Пољу, следећи озбиљан покушај је био новобеоградско насеље Др Иван Рибар 2005. године, а затим Овча 2008. године. Поред тога, у медијима су се помињали и Велики Мокри Луг, Батајница и још неке локације. Сви покушаји су пропали због снажних протеста грађана против одлуке да се становници Газеле доселе баш у њихово насеље.¹² Ипак, крајем августа 2009. године становници Газеле су расељени за неколико сати у шест београдских општина.

Иако су грађани у протестима често себе ограђивали од расизма, њихови аргументи су заправо представљали комбинацију страха због могућих комуналних проблема који би настали досељавањем тако великог броја социјално најугроженијих грађана и аргумената који су повезани са расистичким стереотипима о Ромима. Због тога је овај вид протеста у дневним новинама и добио помало парадоксалан назив – „комунални расизам“ (исп. *Danas*, *Komunalni rasizam*, 15. VII 2005). Сваки покушај расељавања праћен је бурном медијском расправом, у којој су учествовали политичари, представници невладиних организација и грађани. Ређе се у новинским чланцима могло прочитати мишљење стручњака за ромска и мањинска питања, ромских представника, а још ређе мишљење неког од становника Газеле.

¹¹ Исп. http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2007&mm=08&dd=22&nav_category=12&nav_id=260293

¹² Исп. <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=508275>

II. ЈАВНИ ДИСКУРС

Теоријски појмови

Теоријски и методски приступ у овом раду потиче из критичке лингвистике и дискурс анализе (енг. *critical linguistics, critical discourse analysis*), које полазе од претпоставке да језик и друштво конституишу једно друго. Циљеве истраживања су шире социјалне конотације употребе језика и критика злоупотребе моћи која се рефлектује, конструише и легитимише у дискурсу (исп. Fairclough 1983, 2003; Fairclough and Wodak 1997; Van Dijk 1987, 2001).

Дискурс (енг. *discourse*) у ужем смислу представља форму друштвене интеракције и односи се на употребу језика у контексту. Исказ (енг. *utterance, statement*) схватам као основну јединицу комуникације која је инхерентно контекстуализована (Schiffrin 1994: 41). Шире, епистемолошко и друштвено значење дискурсу придао је Мишел Фуко (Foucault 1972), према коме дискурзивна формација (фр. *formation discursive*) представља систем правила и регуларности која се изводе из дискурса, а која систематски конструишу и омогућавају дисперзију субјеката, објеката, концепата, стратегија, институција, друштвених процеса, норми, модела понашања и друштвених група. Дискурзивна стратегија се схвата као свесна или несвесна оријентација говорника ка неком комуникативном циљу (Wodak et al. 2009: 31).

Етничке предрасуде (енг. *ethnic prejudice*) могу се одредити као део заједничког друштвено-културног консензуса којим се дефинише „своја“ заједница (енг. *in-group*) и њен однос према етничким или расним „другим“ заједницама (енг. *out-group*). Предрасуде су есенцијално друштвене: с једне стране, усвајају се путем социјализације, образовања и интеракције, а, с друге стране, служе као когнитивна база за друштвене акције (исп. Van Dijk 1987: 361). Предрасуде тако сигнализирају односе моћи у друштву, али служе и одржању и утврђивању постојећег односа моћи. Као такве, етничке предрасуде представљају когнитивни темељ за репродукцију расизма. Расизам или етницизам (енг. *racism, ethnicism*) сложени је друштвени феномен, који се испољава на свим друштвеним нивоима као дискриминација припадника неке етничке групе од појединаца из неке друге етничке групе (Van Dijk 1987: 28).

Основна теза у раду – преузета од холандског аналитичара дискурса Теуна ван Дијка (Van Dijk 1987) – гласи: предрасуде и расизам се друштвено репродукују у значајној мери путем дискурса, а њихова репродукција представља базу за дискриминаторне акције. Управо путем дискурса се успоставља веза између когнитивне и друштвене димензије расизма. Будући да су етничка дискриминација и расизам законски кажњиви и начелно друштвено неприхватљиви, дискурс расизма је врло често мимикриран. Како би избегли непожељну етикету „расиста“, говорници углавном користе стратегије позитивне саморепрезентације, негативне презентације „другог“

и стратегије убеђивања, која има за циљ да утиче на друге припаднике говорникове етничке групе (исп. Van Dijk 1987).

Политички дискурс и друштвени контекст

У студијама расизма, указано је на то да медији, образовне установе, политичари и јавне личности имају одлучујућу улогу у контроли расистичког дискурса (исп. Van Dijk 1987; Wodak, Reisigl 2003). Јавна реч политичара има повлашћено место у медијима и велики, често пресудан утицај на формирање јавног мњења. У неформалним разговорима људи се углавном позивају на медије као на изворе својих информација и користе исказе политичара и јавних личности када желе да дају легитимитет свом исказу.

За разумевање политичког дискурса неопходно је узети у обзир актуелни друштвени контекст. Све до почетка 90-их година 20. века, Србија, односно Југославија, била је узор Европи и свету у погледу еманципације Рома, и то у погледу решавања питања запошљавања, школовања, становања и националног самоорганизовања (Башић 2007: 24). Југословенске власти су се, такође, 50-их, 60-их и 70-их година 20. века суочавале са проблемом расељавања нелегалних ромских насеља током изградње важних градских инфраструктурних објеката. Међутим, тада се водило рачуна о томе да се становницима омогући адекватан смештај од чврсте градње, као и да се избегава гетоизација.¹³ Након распада Југославије, и Роми су, поред осталог становништва, доживели бројне прогоне, страдања и значајно погоршање свог положаја. Међутим, и након демократских промена у Србији, није израђен систематски и одрживи план о побољшању положаја Рома, нити одрживи планови о расељавању нелегалних насеља.¹⁴ Како би се превазишао тежак економски и социјални положај ромске мањине у Европи, Светска банка и Институт за отворено друштво покренули су међународни политички пројекат Декада инклузије Рома 2005–2015; пројекту се, поред осталих, прикључила Србија.¹⁵

¹³ Као добар пример, узима се расељавање тзв. Јатаган мале, која се налазила на месту данашње Мостарске петље, и Пиштољ мале, која се налазила на Гундулићевом венцу. Град је том приликом обезбедио смештај за ромске породице у новоизграђеним стамбеним блоковима (Вашић 2005: 59).

¹⁴ Крајем 2002. године, Министарство за људска и мањинска права и националне мањине тадашње Савезне владе и Мисија ОЕБС у Србији и Црној Гори припремили су Нацрт стратегије за интеграцију и давање нових овлашћења Ромима. Нацрт стратегије је критикован у стручним круговима јер није узео у обзир културне специфичности ромске заједнице, а није добио ни легитимитет јер га није усвојила ниједна званична институција (Башић 2007: 26–30).

¹⁵ У пројекат Декаде Рома 2005–2015 укључено је, поред Србије, још једанаест земаља са бројном ромском популацијом: Албанија, Босна и Херцеговина, Бугарска, Хрватска, Чешка, Македонија, Црна Гора, Србија, Словачка и Шпанија; Словенија, као тринаеста

Управо уочи прве регионалне конференције Декаде Рома, Влада Републике Србије је 2005. године усвојила четири акциона плана, у којима није прецизирано како би требало расељавати нелегална насеља. Чињеница да су акциони планови донесени уочи конференције и да није усвојен буџет, указивала је на то да државна управа има намеру да се проблемима мањина бави само када је неопходно и путем *ad hoc* решења (Башић 2007: 31). Парадоксално или не, Декаду Рома су обележиле дискриминаторне акције европских држава: дискриминација у насељавању Рома у Словенији, раширено насиље, уз прећутну толеранцију власти, према Ромима у Мађарској и Чешкој, депортације источноевропских Рома из Француске, Италије итд. (исп. Radu 2011; Stauber 2009; *Hungary: Violent attacks...* 2011; Erjavec et al. 2000). У такве акције би се могло убројити и расељавање Газеле и других нелегалних ромских насеља у Београду. Такође, треба истаћи да је Србија, као земља учесница Декаде, управо председавала у периоду јул 2008 – јул 2009. године, дакле, када се дешавало расељавање Газеле.

Насеље Др Иван Рибар: миграција расизма

Први озбиљни покушај расељавања Газеле десио се 2005. године, повој је било организовање Европског првенства у кошарци у Београду. Градске власти, на челу са градоначелником Ненадом Богдановићем и градским архитектом Ђорђеом Бобићем, објавиле су у јулу 2005. године да ће у насељу Др Иван Рибар привремено поставити контејнере – донацију града Есена и добротворне организације Каритас, у које ће сместити становнике Газеле; планирано је да се на том месту касније изграде социјални станови. Следећи Фукоа, може се приметити да политички дискурс, у првом реду, конструише грађане као пасивне субјекте: градске власти су објавиле у медијима одлуку без јасног плана, усвојеног буџета, јавне расправе и консултација са грађанима.¹⁶ На тај начин, остављен је простор за самоиницијативне акције, недоумице и манипулације. Када се показало да су грађани врло активни у случају када се – оправдано или не – осете директно угроженима, били смо суочени са ескалацијом расизма.

земља, има статус посматрача. Поред тога, као партнерске организације, укључене су бројне ромске и невладине организације и низ међународних и европских институција, између осталих, Светска банка, Фонд за отворено друштво, Програм Уједињених нација за развој, Савет Европе, Савет Европске банке за развој, Уницеф и др. (исп. www.gomadecade.org).

¹⁶ Очекивало би се да се грађанима пруже чврста уверења да град заиста има могућности да изгради инфраструктуру у насељу, као и да се стимулативним стратегијама предочи нека корист коју би новобеоградско насеље могло имати од концентрације велике групе најсиромашнијих суграђана, осим проблема од којих се страховало.

Група грађана у насељу Др Иван Рибар организовала се и започела свакодневне протесте. У протестима, које су преносили медији, могли су се чути искази у којима су се становници Газеле и Роми као група повезивали са социјалним проблемима (криминалом, распадом друштвених норми), злоупотребом друштвеног система, са непремостивим културним разликама, немогућношћу адаптације на 'цивилизован' живот итд.: „Ми немамо ништа против Рома, али се плашимо да се њихови обичаји и култура не могу уклопити у градску средину“, „Настаће хигијенски проблеми. Како ће било ко од нас успети да прода стан, ако нам под носом буде такво насеље“; „Увече пале гуме, пластику, пуштају музику, из хидранта узимају воду, прикључују се на струју коју ми плаћамо“ и сл.¹⁷ Стратегија којом се читав низ негативних одлика систематски приписује некој групи може се назвати „оптуживачком“ (енг. *biasing strategy*) и део је макростратегије негативне презентације „другог“, која је типична за расистички дискурс (исп. Van Dijk 1987: 53–54). Међутим, протести се нису задржали само на окупљању и вербалном нивоу: група станара је поднела кривичну пријаву против градских челника због злоупотребе службеног положаја, а неки од њих су најављивали и формирање урбане гериле.¹⁸

У критици протеста, представници Града су користили стратегију митигације (енг. *mitigation* 'ублажавање') расизма грађана, за коју је карактеристично да служи очувању преовлађујуће позитивне саморепрезентације већинског друштва. То добро илуструје еуфемистичка критика тадашњег градског архитекте Бобића – „Бирати суседе није београдски манир“ (исп. [1]). Поред тога, критика протеста је у Бобићевом исказу имплицирана, додуше, у форми уопштених формулација, у реферисању на законе и на преузимање друштвених обавеза према Ромима: „Ти Роми су грађани Београда“, „То земљиште је градско земљиште“, „Наша је обавеза да их интегришемо“.

- [1] Ти Роми су грађани Београда, пресељаваће се само они са уредном личном картом. То земљиште је градско земљиште, а бирати суседе није београдски манир. Приступили смо пројекту Декаде Рома и наша је обавеза да их интегришемо у живот града. То подразумева да им на новим локацијама буду доступне школе, домови здравља, вртићи и да им се омогући запослење. Град Београд има своју стратегију и житеље нехигијенских насеља сели на територију исте општине. Контејнери за становање су само привремено решење док не никну социјални станови.¹⁹

¹⁷ Исп. Медијски извори: Насеље Др Иван Рибар.

¹⁸ Исп. http://www.b92.net/info/vesti/pregled_stampe.php?yyyy=2005&mm=07&dd=15&nav_id=172670

¹⁹ <http://www.novosti.rs/vesti/beograd.74.html:171919-Susedi-se-ne-biraju>

У неким исказима политичари су примењивали стратегију оправдања (енг. *justification*) и репродукције расизма, тј. тражили разумевање грађана, при чему су донекле прихватили расистичке аргументе; на пример, у исказу члана општинског већа Зорана Пласковића, у којој се уважава расистички аргумент да Роми из Газеле немају „урбане навике“, што је иначе раширен стереотип о Ромима (исп. Erjavec et al. 2000: 24), исп. [2]:

- [2] Ми не мислимо да ће они за месец, шест месеци или за две године стећи урбане навике, али то је процес. Ако људима не дате могућност да почну да живе у некаквим урбаним условима, онда они никада и неће моћи да се на такве околности навикну.²⁰

На иницијативу бројних невладиних и ромских организација, власти Београда су организовале састанак, и том приликом је тражено да власт протесте оквалификује као расистичке, али су градски представници, такође, прибегли митигацији, која служи очувању позитивне „слике о себи“ – исп. исказ: „позната [су] космополитска и демократска опредељења грађана Новог Београда“ [3], при чему су расизам повезали с иступима појединаца:

- [3] Представници општине нагласили су да су позната космополитска и демократска опредељења грађана Новог Београда, а да се о расистичким иступима појединаца морају огласити надлежне институције и органи, у складу са Законом (*Dekada Roma* 2005: 7).

Повезивање расизма са иступима појединаца с друштвене маргине, којима се не придаје већи значај, такође, спада у стратегије митигације. Наиме, у случајевима јавног испољавања расизма врло често је реч о томе да људи са социјалне маргине репродукују доминантне и елитне идеологије, које могу послужити као комуникативна припрема за дискриминаторне акције (исп. Van Dijk 1987: 23–24). Међутим, ради позитивне саморепрезентације расизам се у дискурсу елита приписује ексцесима маргиналних појединаца. Кривичне пријаве нису покренуте, протести су настављени, а власт је након две недеље одустала од расељавања. Епилог је био да су и после промене одлуке градских власти протести настављени, на којима се истицало како „народ увек побеђује“; истовремено се развио сајт организације Вајт сторм (енг. *White Storm* ’Бела олуја’), на коме се отворено шири мржња према Ромима и другим мањинама (исп. *Dekada Roma* 2005: 8–9). Након свега, забележен је талас расистичких напада на Роме широм града, као и наизменични покушаји спаљивања ромских насеља у Београду (*Dekada Roma* 2005: 8–9).

²⁰ Исп. http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2005&mm=07&dd=14&nav_category=12&nav_id=172591

Поред политичког дискурса који умањује расизам грађана, забележена је и антирасистичка иницијатива председника општине Нови Београд Жељка Ожеговића, који је у саопштењу за јавност осудио све учесниције нападе на припаднике ромске мањине и позвао надлежне да реагују на све случајеве испољавања расне мржње. Такође, затражио је да држава представи стратегију и програм интеграције и социјализације Рома (исп. *Dekada Roma* 2005: 9). Међутим, није уследила никаква акција власти, осим оснивања Координационог центра за укључивање Рома, који није имао јасна овлашћења.

Насеље Овча: људска љрава vs. људска љрава

Током августа 2007. почео је попис становништва Газеле као први корак у збрињавању житеља овог дела Београда, а повод је била најављена реконструкција моста. Најављено је могуће пресељење у Железник и Сремчицу, а дискурзивни поредак је био исти: новинари, који одлазе на те локације, мештани, који упозоравају да то неће дозволити „ни по коју цену“, и власт, која одустаје од расељавања због протеста. Следећи је био покушај расељавања у Овчу, приградску београдску општину са око 3.000 становника, од којих половину чини румунска мањина. Међутим, у Овчи су, такође, организовани протести, формиран је тзв. Кризни штаб за одбрану Овче, писана је петиција, а цео случај је добио значајну медијску пажњу.

У протестима су се могли чути разни контрааргументи: социјално-комунални – у којима се наводи да је и сама Овча инфраструктурно неразвијена, те да би прилив великог броја социјалноугрожених становника само отежао ситуацију; затим апеловање на заштиту људских права – јер би се планском променом етничког састава места угрозила румунска етничка мањина, а групацијом сиромашних ромских породица створио гето.²¹ Како се након претходних неуспеха расељавање све више у јавној сфери доводило у везу с расизмом, аргументација грађана Овче је углавном била формулисана као декларативно дистанцирање од расизма, што се у литератури назива „привидним порицањем“ (енг. *apparent denial and negation*, исп. Van Dijk 1987: 91): „Немамо ништа против Рома, али...“, „Нисмо расисти, али...“. Међутим, ескалација неприкривеног расизма овим поводом могла се приметити у он-лајн коментарима читалаца дневних новина и на интернет форумима.²²

²¹ Становници Овче су се позивали на Устав Републике Србије (члан 78), по коме је забрањено предузимање мера које доприносе вештачкој промени националног састава становништва на подручјима где припадници националних мањина живе у значајном броју. Исп. Медијски извори: Овча.

²² Исп. Медијски извори: Овча.

Представници града су и овом приликом своју одлуку о расељавању објавили у медијима, без јасног плана и усвојеног буџета, јавне расправе и без стратешке и медијске припреме. Искази су били формулисани као низ планова и обећања; исп. исказ Љиљане Јовчић [4], тадашње градске секретарке за социјалну и дечију заштиту:

- [4] Терен на коме ће се зидати зграде већ се рашчишћава и насипа и очекујем да ће до 15. октобра све бити спремно за градњу. Ако житељи кажу да је једини разлог побуне то што ово место нема добру инфраструктуру, а не тај што су у питању Роми, онда не морају да брину. Више од године едукујемо ромске породице да се укључе у образовни систем, а у току су и предшколске припреме њихове деце.²³

У исказу Живојина Митровића, председника Координационог центра за расељавање Рома, критика протеста грађана је пак била неспретно формулисана, а Роми представљени у стереотипу чистача уличног смећа, исп. [5]. Епilog је био да се од расељавања одустало.

- [5] Нико не може да одреди другом где ће да живи! Таква реакција се граничи са насиљем, и мислим да Роми имају потпуно право да протестују. Шта би се догодило када би сви који раде у Градској чистоћи одбили да чисте улице и изручили смеће на улице?!²⁴

У наведеним случајевима примећују се заједничке одлике политичког дискурса. Иако је проблем нелегалних, нехигијенских ромских насеља стар, и иако се о њему дискутовало, како у стручним круговима, тако и у Нацрту стратегије за интеграцију, кључни аргументи из ових расправа и докумената нису узети у обзир: на пример, избегавање груписања великог броја сиромашних Рома или важност системског решавања незапослености (Башић 2007; Вашић 2009). Становници Газеле и други грађани Београда су у политичком дискурсу конструисани као пасивни субјекти: одлуке су објављене у мас-медијима, без јасног плана и усвојеног буџета и без јавне расправе. Одговорност политичке елите може се видети и у чињеници да у многим насељима у којима су избиле побуне грађана већ постоје стара ромска насеља – у Земун Пољу, Великом Мокром Лугу, Овчи – у којима Роми живе у миру са својим суседима (Вашић 2005: 60). Међутим, у овим насељима инфраструктура не задовољава ни потребе постојећих становника. Када су грађани „пасивни

²³ Обећавано је да ће се изградити 130 монтажних кућа од дрвета од по 52 m² и 270 станова од по 50 m²; такође, планирано је да станови остану у власништву Града, а да домаћинства склапају уговоре на пет година и плаћају субвенционисану станарину. Урбанистичким планом је предвиђена изградња инфраструктуре, односно канализације и увођење воде и струје, као и пратећих објеката – амбуланте, вртића, испоставе Центра за социјални рад.

²⁴ Исп. <http://www.pressonline.rs/sr/vesti/beograd/story/45010/STOP+ZA+ROME.html>

субјекти“ постали врло активни и почели отворено да протестују, а неретко и да испољавају расизам, власт је заташкавала проблем и затим одустајала од свог решења. Овакав политички дискурс ставља под знак питања озбиљност планова одговорних политичара у решавању овог проблема. Према томе, такав дискурс је нехотице имао улогу „окидача“ за избијање расизма међу грађанима и његове потоње репродукције.

Расељавање: улога градоначелника Ђиласа

Како претходно није усвојен некакав законски оквир који би регулисао расељавање нехигијенских насеља, расељавање је извршено као *ad hoc* решење, и то крајем августа 2009. године за неколико сати: расељено је 114 породица које имају пребивалиште у Београду на 13 места у граду у шест општина (Сурчин, Чукарица, Раковица, Младеновац, Барајево, Лазаревац); 64 породице су враћене у општине одакле су дошле, углавном на југ Србије. Већина је пресељена у лимене стамбене контејнере од по 16 квадратних метара – за сваку породицу по један.²⁵ У новим насељима су направљене табле, на којима је једном недељно биро за запошљавање оглашавао понуде за посао. Становници контејнера су имали обавезу да упишу своју децу у школу, као и да омогуће да деца редовно похађају наставу. Сви становници су добили лична документа и право на здравствену заштиту. Хуманитарне, невладине и ромске организације снажно су критиковале расељавање: највише је замерано што се одустало од станова од чврсте градње, што су створена нова мала гета, затим што породице нису консултоване приликом расељавања и што стратешки није решено запошљавање расељених. Због ових критика, неколико пута је одлаган и условљаван наставак кредита Европске банке за реконструкцију моста.

У расељавању кључну улогу одиграо је градоначелник Драган Ђилас, који је наводио аргументе да су првобитно преузете обавезе у односу на становнике Газеле превелике и како Град нема услове да их оствари. У Ђиласовим исказима могу се издвојити два типа аргументације: „напор Града да интегрише Роме“ и „делегитимисање посебних права становника Газеле“. У првом типу аргументације, Ђилас реферише, пре свега, на акције образовања ромске популације, које Град планира да спроводи [6], [7].²⁶

²⁵ Контејнери су опремљени паркетом, орманом, столом и креветима. На сваких десет контејнера одређен је један са санитарним чвором, тушем, кабином и противпожарним апаратом. Дванаест породица је пресељено у социјалне станове. Акционим планом је предвиђено отварање центра за рециклажу у општини Палилула, али до данашњег дана то се није десило; исп. Медијски извори: Расељавање.

²⁶ О акцијама везаним за образовање ромске деце исп. <http://www.blic.rs/Vesti/Beograd/267070/Grad-ce-organizovati-opismenjavanje-Roma>). <http://www.kurir-info.rs/beograd/pokloni-za-decu-gazele-48037.php>

Ћиласов дискурс се артикулише искључиво из позиције већинске групе, иако је мањинска група главни предмет политичке акције. Наиме, управо је доминантно уверење већине да је образовање приоритет у дугорочном решавању ромске интеграције, док је доминантно уверење ромске мањине да је приоритет запошљавање, а затим долази здравље, храна, обућа, стамбени простор и онда школовање деце (социолошка истраживања у: Јакшић 2005: 98). Главна улога Ћиласових декларативних антирасистичких ставова јесте позитивна „саморепрезентација“ („Добра страна је и то што се мештани неprotиве њиховом доласку“, [6], „Београђани немају расистичке ставове тако да неће бити невоља у будућем заједничком животу са новим комшијама“ [6], „Све то плаћају грађани Београда из буџета“ [7], „Боримо се за свако дете“ [7]).

[6] Житељи 'картон ситија' биће пресељени без проблема, а добра страна је и то што се мештани неprotиве њиховом доласку, укључујући и становнике општине Сурчин и насеља Бољевац, где је било проблема пре неколико месеци. После разговора прихватили су да приме пет ромских породица за комшије. Београђани немају расистичке ставове, тако да неће бити невоља у будућем заједничком животу са новим комшијама. Малишане ћемо уписати у школе и вртиће, а радноспособнима ћемо дати шансу да раде. Заузврат ће морати да поштују обавезе као и сви грађани престонице.²⁷

[7] „Добили су смештај који је већина одмах продала, имају канализацију, услове за личну хигијену, струју... Имају грејање, а све то плаћају грађани Београда из буџета“, казао је Ћилас и подсетио на то да раније 80% деце из насеља није ишло у школу, а да их данас иде 60%.²⁸ „Боримо се за свако дете“, казао је Ћилас и додао да је Град ћацима обезбедио превоз до школе, асистенте који могу с њима да уче, јер немају родитеље који знају српски, математику.²⁹

Међутим, када градоначелник реферише на Роме, он углавном репродукује стереотипе и примењује стратегије које су типичне за расистички дискурс. То се посебно добро види у другом типу аргументације градоначелника, који се налази на нестабилном терену између „здраворазумске логике“ и репродукције расизма. У Ћиласовим исказима, наиме, проблем Газеле се деконтекстуализује, тј. сагледава се у оквиру тзв. „здраворазумске логике“ без референци на друштвени и политички контекст, исп. [8], [9]. „Здраворазумска“ логика полази од аргумената да становници Газеле јесу бесправно саградили куће и нису једини социјалноугрожени грађани. Ћилас стога у свом исказу реферише на становнике Газеле као на људе „који

²⁷ Исп. <http://www.politika.rs/rubrike/Beograd/Limene-kucice-za-Rome-iz-karton-sitija.lt.html>

²⁸ Исп. <http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/193301/Amnesti-internesnel-Romi-iseljeni-nelegalno>

²⁹ Исп. <http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/193301/Amnesti-internesnel-Romi-iseljeni-nelegalno>

су бесправно заузеле неку ледину у центру града“. Даље, Ђилас конструише контраст, према коме се на једној страни налазе „грађани који крше закон“ и траже награду у виду стана и посла (Роми), а на другој „поштени“ грађани, који плаћају порез, раде, а немају стан или чекају посао (већинско становништво); овакав контраст Ђилас експлицитно евалуира као неправду (исп. [8]). Подела на „поштене грађане“ (већинска група) и „криминалне грађане“ (мањина) представља опште место расистичког дискурса (исп. Van Dijk 1987: 96–97; Erjavec et al. 2000: 23).

Истраживања дискурса су већ пре пола века скренула пажњу на то да није важно анализирати само оно што је речено већ – што је још важније – мора се скренути пажња на оно што је прећутано (Lazarsfeld, Merton 1948). Деконтекстуализација у Ђиласовом исказу се управо заснива на низу доследно прећутаних чињеница. Једна од њих је та да се бесправна градња у Газели мора посматрати у контексту бесправне градње у Београду и Србији.³⁰ Поред тога, доследно се прећуткује посебан положај Рома, као традиционално стигматизоване и дискриминисане заједнице, а прећуткују се и обавезе које је држава преузела доношењем акционих планова и у пројекту Декаде Рома. Штавише, долази до замене теза: уместо да се на положај Рома и начело позитивне дискриминације, која једино може допринети њиховој успешној интеграцији, реферише као на политику државе у интересу свих њених грађана, у Ђиласовим исказима се имплицира да су Роми „привилеговани“ и кад крше закон, јер су под заштитом неких моћних лобија, што наравно иде на штету свих осталих грађана. У исказима [8] и [9] Ђилас примењује стратегије које су уобичајене за расистички дискурс: повезивање припадника етничке мањине с криминалним радњама и представљање већинске групе као жртве неке мањине (исп. Van Dijk 1987: 22; Erjavec et al. 2000: 17–22). Оваква аргументација и посебно њене импликације могу, стога, представљати изузетно јаку когнитивну базу за репродукцију расизма међу грађанима и за дискриминаторне акције.

- [8] Док сам ја градоначелник, нико ко је заузео неку ледину или простор, без обзира на то ко је за њега лобирао, неће добити стан. Јер у Београду има неколико стотина хиљада људи који раде читав живот, а немају станове и то би била велика неправда.³¹

³⁰ Бесправна градња у Србији је настала као последица вишедеценијског недостатка урбанистичких планова и разних видова корупције и захватила је све слојеве друштва – од елитних, попут Сењака и Дедиња, до сиротињских насеља, као што је Газела. Велики број грађана је бесправно подигао своје куће, али су били унеколико богатији, те су куће изградили од чврстог материјала и омогућена им је накнадна легализација објеката; ови грађани нису у јавном дискурсу због тога етикетирани као криминалци и узурпатори.

³¹ Исп. http://www.pressonline.rs/sr/vesti/vesti_dana/story/98698/Gazela+nece+pasti+-+%C3%90ilas:+Smenite+me,+pa+delite+Romima+stanove.html

- [9] Није могуће да дамо 7,5 квадрата по члану домаћинства и да гарантујемо посао за све пунолетне чланове породице. У Србији има милион људи који немају посао. Да ли то значи да они сутра треба да заузму део земљишта и да зато траже стан?³²

Такође, у Ђиласовим исказима може се приметити негативна стереотипизација Рома: уништавају друштвену имовину (продају намештај који су добили на поклон, исп. [7]), конструкција опозиције између већине „добрих“ Рома, који раде, плаћају порез и живе нормално, и мањег броја „лоших“ Рома, који не шаљу децу у школу, терају децу да просјаче, „раде то што раде“ (исп. [10]). Ови стереотипи су део општег консензуса у готово свим земљама централне и источне Европе, и користе се као главни аргументи у расистичком дискурсу (исп. Lenkova (Ed.) 1998). Први стереотип о Ромима који уништавају станове и куће које су добили на поклон представља верзију стереотипа о немогућности Рома да се прилагоде урбаном начину живота (исп. Erjavec et al. 2000: 24). Други стереотип, представља верзију поделе грађана на „поштену“ (већину) и „непоштену“ (мањинску групу), при чему су „добри Роми“ само они који у свему личе на „нас“ (већинску групу) (Erjavec et al. 2000: 33).

Такву аргументацију градоначелник експлицитно доводи у узрочно-последични однос с нетолерантним или расистичким реакцијама грађана. Тиме он примењује стратегију оправдања, која има за циљ да рационализује расистичке испаде грађана, исп. [10]:

- [10] Мени је само жао што неко стално те јадне људе користи и велики део Рома је део друштва и живи нормално, а мањи ради то што ради, шаље децу да просјаче и праве лошу слику, онда имате такву реакцију.³³

Следећи тип аргумената градоначелника Ђиласа настаје у дијалогу са међународним хуманитарним организацијама. У том случају он примењује стратегију контранапада тако што истиче да дискриминаторне акције постоје свуда у Европи („То је реална ситуација. Такве ствари постоје у целој Европи“, исп. [11], [13]). Стратегија контранапада свакако служи делегитимизацији критичара и оправдању сопствених дискриминаторних акција. Градоначелник, такође, примењује стратегију деконструкције позиције моћи, из које наступају представници међународних институција у Србији, при чему своје економске интересе представљају у виду хуманитарних обзира. Он, наиме, реферише на кредит Европске банке, који уопште није повољан и

³² Исп. http://pressonline.rs/sr/vesti/vesti_dana/story/167728/%C4%90ilas%3A+Samim+%C4%87emo+zavr%C5%A1iti+Gazelu.html

³³ Исп. http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2009&mm=04&dd=06&nav_category=11&nav_id=354020

„социјално-хуманитаран“, већ комерцијални – када се узму у обзир трошкови расељавања (исп. [12], нап. 35). Ипак, и у овој критици, која је оправдана, позиција Србије се представља као позиција жртве и стране коју стално уцењују „страни фактори“, иако је заправо Србија преузела неке обавезе у заштити Рома, од којих је касније одустала, исп. [11], [12], [13]:

- [11] Ђилас каже да сваки велики град у Европи има оваква насеља, али она су на периферији, а не у центру који се развија и где се реализују велики инфраструктурни пројекти. „То је реална ситуација. Такве ствари постоје у целој Европи. Моја је идеја да покушамо да интегрисамо те људе у овај систем, колико год то они хоће да идемо корак по корак“, казао је Ђилас.³⁴
- [12] Ако немамо кредит 15. марта, онда кажемо: „Господо, хвала вам, почињемо да тражимо кредит на неком другом месту и крећемо у реконструкцију“. Београд је спреман да узме кредит и суфинансира реконструкцију Газеле. Ово је мучење, ми не знамо ни шта још треба да урадимо и да ли треба нешто да урадимо, свима нам је мука.³⁵
- [13] Замолио бих пријатеље из иностранства који су нам давали кредите и донације да не траже од нас више стандарде од оних у земљама из којих долазе, јер сам на телевизији видео како је градоначелник Рима раселио Роме у насеље које је више од 50 километара удаљено од центра града и нико се због тога није узбудио. У Мађарској број убијених Рома прелази двоцифрени број, па се нико није због тога узбудио. У Србији не постоји мржња према другим народима и другој боји коже.³⁶

³⁴ Исп. http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2009&mm=04&dd=06&nav_category=11&nav_id=354020

³⁵ Слично и следећи Ђиласов исказ: „Ово је добро искуство за оне који говоре о тим кредитима као јефтиним, са наводно ситним каматама. Али кредит за Газелу ће коштати много више, јер само 2,5 милиона евра кошта расељавање нехигијенског насеља, а кредит је на 33 милиона. На то иде основна камата, плус сурибор, па тих 2,5 милиона евра, и то онда није четири или пет одсто камате, што је испод комерцијалних камата, него је то камата већа од 10 одсто. И онда то није тако повољно као што је изгледало на почетку. Ипак, мислим да је најбоље да се сада узме тај кредит, јер је обнова Газеле везана за обилазницу око Београда како бисмо изместили камионски саобраћај из центра града“ (http://www.pressonline.rs/sr/vesti/vesti_dana/story/98698/Gazela+nece+pasti+-+%C3%90ilas:+Smenite+me,+pa+delite+Romima+stanove.html).

³⁶ *Истио.*

III. МЕЂУНАРОДНЕ И НЕВЛАДИНЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ: ХУМАНИТАРНОСТ И/ИЛИ НЕОКОЛОНИЈАЛИЗАМ

Расељавање су критиковале невладине и међународне организације и представници инвеститора. У критици су се наводили следећи аргументи: изостанак јавне расправе, акциони план о расељавању није објављен у јавности, расељене породице нису биле консултоване у вези са локацијама становања, неадекватно решење за стамбене јединице (контејнери уместо чврсте градње, сувише мали простор за многочлане породице), недовољна инфраструктура (само један санитарни контејнер на десет стамбених), изостанак системског решења за запошљавање и школовање, удаљеност локација од центра, што отежава рад на сакупљању секундарних сировина, формирање нових малих гета итд.³⁷

Један од првих критичара био је Звездан Калмар, национални координатор Централне и источноевропске мреже банкарског мониторинга (CEE Bankwatch Network) и Центра за екологију и одрживи развој (SEKOR). Калмарова саопштења су писана као извештаји, препоруке и критике упућене Европској банци, који су формулисани као захтеви да се преиспита подршка реконструкцији моста због неадекватно решеног расељавања. Калмарова критика је била упућена и Европској банци, при чему је реферисао на одговорност Банке, исп. [14].³⁸

[14] The Bank has therefore failed to closely monitor the issue as it committed to because one of the main stages of the Project implementation (resettlement) took place without the Bank's endorsement and with violation of the standards of resettlements the Bank referred to. Therefore, in the complainant's opinion, the Bank has committed an instance of maladministration.

Више од шест месеци након расељавања, јавну критику упутила је организација Амнести интернешнал (Amnesty International):

[15] „Instead of halting forced evictions the Serbian authorities in Belgrade are carrying out more and more, driving Roma communities from their homes and forcing them to live in inadequate housing,” said Sian

³⁷ Исп. Медијски извори: Критике расељавања.

³⁸ Исп. <http://bankwatch.org/our-work/projects/gazela-bridge-rehabilitation-belgrade-serbia>. Такође, Калмар је наставио да са представницима невладиних организација надгледа како се одвија живот на расељеним локацијама, при чему су уочени бројни пропусти, као, на пример, прокишњавање неких контејнера, неисправна вода за пиће у једном насељу, проблем транспорта и личних докумената, проблем представништва у оквиру заједнице, нерешена незапосленост итд. Током овог надгледања уочено је да се око 20 од 64 породице које су расељене у место порекла (југ Србије) вратило у Београд и започело живот у новим дивљим насељима.

Jones, Amnesty International's Serbia researcher. „They must stop this practice if they are to abide by their international obligations. This includes guaranteeing Roma the right to housing provided with sanitation, within reach of public facilities and employment and secure from future forced evictions... Authorities in Serbia must ensure that Roma communities are consulted on any proposals, or possible options for resettlement, and given the opportunity to propose alternatives, should they wish to do so“, Sian Jones said. „The authorities should also identify social housing and other housing options in locations not segregated by ethnicity to ensure that Roma families have the choice of housing outside Roma only-settlements.“

Саопштење Амнести интернешнела може се сагледати и у контексту тзв. „хуманитарног неоколонијалистичког“ дискурса: критика је формулисана као низ наређења који се саопштава из супериорне позиције моћи: „they must stop this practice“, „authorities in Serbia must ensure that Roma communities...“.³⁹ У критици није примењена стратегија избалансиране критике која би узела у обзир и негативне и позитивне аспекте расељавања, а прећутана је и одговорност европских и међународних институција. Поред осталог, Амнести интернешнел користи стратегије оптуживања када критику упућује тзв. неразвијеним земљама, а када се у тзв. развијеним земљама предузимају изразите дискриминаторне акције, ова организација или примењује стратегије митигације или прећуткивања. Тиме она доприноси развоју нерационалне дискусије и отвара простор за продукцију разних фобија и манипулација.

Пројекат расељавања критиковала је и Андреа Чолак, директорка Центра за права мањина, која је реферисала на нарушено достојанство становника Газеле и на занемаривање традиционалне дискриминације ромске групе:

[16] „Када се спроводи расељавање, главни приоритет је достојанство оних који треба да буду расељени, те адекватан смештај, посебно ако су групе о којима се ради већ изложене неком облику дискриминације.“⁴⁰

Поводом расељавања огласио се и Европски центар за права Рома.⁴¹ У њиховом исказу, за разлику од позиције (над)моћи, из које је наступио Амнести интернешнел, критика се контекстуализује (указује се на то да оваква дискриминација постоји као пракса свуда у Европи, те да Србија није

³⁹ Исп. критику неоколонијалистичког дискурса Амнести интернешнела, Mills 1995.

⁴⁰ Исп. http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/sr_Latn/features/setimes/features/2011/07/22/feature-04

⁴¹ Исп. http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2011&mm=08&dd=31&nav_id=538599

у томе јединствен случај), примењује се стратегија балансиране критике и рационалне дискусије (узимају се у обзир негативне и позитивне акције власти у расељавању).⁴²

IV. ЗАКЉУЧАК

Анализа дискурса о пресељењу насеља испод Газеле може послужити и као модел који добро илуструје однос србијанског друштва и других европских држава како према мањинским, тако и према осетљивим социјалним питањима. Истакнуто је да политички дискурс има привилеговану позицију у друштву и медијима и да је најодговорнији за контролу расистичког дискурса. Следећи Фукоа, може се закључити да се политички дискурс декларативно залаже за људска права, али постоји институционална и законска неодређеност, која отвара слободан простор за испољавање разних манипулаторских акција и расизма. Током анализе су издвојене разне идеолошке позиције које су заступали домаћи политички актери, као што су митигација и репродукција расизма и етничких стереотипа, као и антирасизам. Иако је власт уложила напор да реши проблем сиротињског насеља и евидентно постоје позитивни аспекти расељавања – као обезбеђивање личних докумената, здравствене заштите и школовања – ескалација расизма у друштву је прикривана, умањивана, а неретко су и сами актери власти доприносили његовој репродукцији.

У раду није било простора за детаљну анализу репродукције расизма у дискурсу грађана, али увид у он-лајн коментаре и интернет форуме, као и низ акција грађана против расељавања, показује да је овом приликом дошло до озбиљне ескалације расизма. У исказима грађана изјаве политичара су најчешће узимане као легитимација за расистичке ставове. Истовремено, репродукцији расизма су допринеле и међународне институције, јер су њихова реторика моћи и неизбалансирана критика допринеле јачању стереотипа о завери, лобијима и виктимизацији већинског (српског) народа. Генерално се може приметити да у јавном дискурсу у Србији изостају одрживи, дугорочни планови за решавање проблема социјалноугрожених становника и етничких мањина, изостају едукативни, медијски и политички програми који би покушали да објасне узроке за настанак социјалних проблема и да укажу на стереотипе које грађани узимају „здрово за готово“ и репродукују. Такође, изостале су и адекватне акције власти, које би, у складу са законом, казнилe испољавање расизма и говора мржње.

---

⁴² Као негативно, истиче се то што власт није обавестила благовремено породице да их чека принудно исељење, да им по исељењу нису омогућени адекватни услови становања, као и да није решен проблем запошљавања; као позитивна страна расељавања, истакнуто је добијање личних докумената, права на здравствену заштиту и укључивање деце у образовни систем.

МЕДИЈСКИ ИЗВОРИ (ИЗБОР)

Насеље Др Иван Рибар

<http://www.novosti.rs/vesti/beograd.74.html:171919-Susedi-se-ne-biraju>
http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2005&mm=07&dd=14&nav_category=12&nav_id=172591
http://www.b92.net/info/vesti/pregled_stampe.php?yyyy=2005&mm=07&dd=15&nav_id=172670

Овча

<http://www.blic.rs/Vesti/Beograd/54717/Karton-siti-i-dalje-ispod-mosta>
<http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.69.html:227039-Dzipsi-mahala---ne-hvala>
<http://www.pressonline.rs/sr/vesti/beograd/story/45010/STOP+ZA+ROME.html>
<http://www.politika.rs/rubrike/Beograd/Ovcha-tesna-za-nove-komshije.lt.html>
http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2008&mm=10&dd=01&nav_category=206&nav_id=321384
<http://www.pressonline.rs/sr/vesti/beograd/story/21718/CIGANI+LETE+NA+PERIFERIJU!.html>

Расељавање у шест општина

<http://www.blic.rs/Vesti/Beograd/98379/Karton-siti-se-seli-na-13-lokacija>
http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2009&mm=08&dd=31&nav_category=12&nav_id=378904
<http://www.politika.rs/rubrike/Beograd/Limene-kucice-za-Rome-iz-karton-sitija.lt.html>
http://www.danas.rs/vesti/srbija/beograd/novi_dom_za_stanovnike_karton_sitija.39.html?news_id=170006
<http://www.politika.rs/rubrike/Beograd/U-kontejnerima-chisto-ali-tesno.lt.html>

Критике расељавања

<http://www.e-novine.com/srbija/48969-Zbog-prisilnog-preseljavanja-Roma-ostali-bez-kredita.html>
http://www.pressonline.rs/sr/vesti/vesti_dana/story/98698/Gazela+nece+pasti+-+%C3%90ila+s:+Smenite+me,+pa+delite+Romima+stanove.html
http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/features/2011/07/22/feature-04
<http://www.emportal.rs/vesti/srbija/112267.html>
<http://www.ekapija.com/website/sr/page/291952>
http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2011&mm=07&dd=07&nav_id=523971
<http://www.naslovi.net/2010-03-20/emportal/koordinator-lige-za-deceniju-roma-kritikuje-djilasa/1609821>
<http://www.glas-javnosti.rs/node/86805/print>
<http://www.naslovi.net/2010-03-16/s-media/djilas-skeptican-prema-ugovoru-o-obnovi-gazele/1602317>
<http://srb.time.mk/cluster/5a6ce963d0/djilas-grad-je-mnogo-ucinio-da-pomogne-romima.html>
<http://bankwatch.org/our-work/projects/gazela-bridge-rehabilitation-belgrade-serbia>
<http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/193301/Amnesti-internesnel-Romi-iseljeni-nelegalno>
http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2011&mm=08&dd=31&nav_id=538599

ЛИТЕРАТУРА

- Башић, Горан. 2007. Положај и интеграција Рома у Србији. У: Тадић, Љ., Башић, Г. *Друштвене науке о Ромима у Србији*. Зборник радова са трибина одржаних 2003. и 2004. године. Београд: Српска академија наука и уметности, 23–40.
- Мацура, Владимир. 2000. Беднији од најбеднијих или кратак опис стања тридесет и једне ромске енклаве у Београду гледано са урбанистичко-географског становишта. У: Мацура, Милош (ур.) *Циџани/Роми у прошлости и данас*. Зборник радова са научног скупа одржаног 16. и 17. децембра 1996. године. Београд: Српска академија наука и уметности, 185–196.
- Agerman, Lorenc, Freudmann, Eduard, Gülcü, Can. 2009. *Beograd Gazela: vodič kroz sirotinjsko naselje*. Beograd: Rende.
- Bašić, Goran. 2005. Naselja i naseljenost Roma u Srbiji. U: Jakšić, B., Bašić, G., 31–60.
- Bašić, Goran. 2009. O raseljavanju romskih naselja u Beogradu. *Danas*. Dnevni list, 8. IV 2009. *Dekada Roma 2005–2015*. Informator Centra za prava manjina. Beograd.
- Erjavec, Karmen, Bašić-Hrvatina, Sandra, Kelbl, Barbara. 2000. *We About the Roma. Discriminatory Discourse in the Media in Slovenia*. Ljubljana: Mediawatch.
- Jakšić, Božidar. 2005. Uslovi života romske porodice u Srbiji. U: Jakšić, B., Bašić, G., 63–100.
- Jakšić, Božidar, Bašić, Goran. 2005. *Umetnost preživljavanja: Gde i kako žive Romi u Srbiji*. Beograd: Institut za filozofiju i društvenu teoriju.
- Fairclough, Norman. 2001. *Language and Power*. London: Longman.
- Fairclough, Norman, Wodak, Ruth. 1997. Critical discourse analysis. In: T. Van Dijk (Ed.) *Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction*. Vol. 2. London: Sage, 258–284.
- Foucault, Michel. 1972. *The Archeology of Knowledge and The Discourse on Language*. New York: Pantheon Books.
- Lazarsfeld, Paul, Merton, Robert. 1948. Mass Communication, popular taste, and organized social action. In: Bryson, L. (Ed.) *Communication of Ideas*. New York: Harper & Brothers, 95–118.
- Lenkova, Mariana (Ed.) 1998. *Hate Speech in the Balkans*. International Helsinki Federation for Human Rights. ETEPE.
- Mills, Sara. 1995. Discontinuity and Postcolonial Discourse. *A Review of International English Literature* 26 (3), 73–88.
- Radu, Carmen. 2011. Governmentality and the Deportation of Eastern European Roma in Italy and France. *Student Pulse* 3.04. Online Academic Student Journal.
- Schiffrin, Deborah. 1994. *Approaches to Discourse*. Blackwell: Oxford UK, Cambridge USA.
- Stauber, Roni. 2009. Violence against the Roma minority in Hungary and the Czech Republic and its Repercussions. *Topical Brief* 4. Tel Aviv: Stephen Roth Institute for the Study of Contemporary Antisemitism and Racism.
- Hungary: Violent attacks against Roma*. 2011. Amnesty International submission to the UN Universal Periodic Review.
- Van Dijk, Teun A. 1987. *Communicating Racism. Ethnic Prejudice in Thought and Talk*. London: Sage.
- Van Dijk, Teun A. 2001. Critical Discourse Analysis. In: D. Tannen, D. Schiffrin & H. Hamilton (Eds.) *Handbook of Discourse Analysis*. Oxford: Blackwell, 352–371.
- Wodak, Ruth, de Cillia, Rudolf, Reisigl, Martin, Liebhart, Karin. 2009. *The Discursive Construction of National Identity*. Edinburgh University Press.
- Wodak, Ruth, Reisigl, Martin. 2003. Discourse and Racism. In: D. Tannen, D. Schiffrin & H. Hamilton (Eds.) *Handbook of Discourse Analysis*. Oxford: Blackwell, 372–397.

Marija Ilić

POLITICAL DISCOURSE ON RESETTLEMENT
OF THE ROMA IN GAZELA:
A CASE OF SOCIAL (IR)RESPONSIBILITY
AND REPRODUCTION OF RACISM

S u m m a r y

The paper focuses upon the political discourse on the resettlement of the dwellers, the vast majority of whom were the poorest Roma families, from the so-called *unhygienic settlement* under the central Belgrade bridge *Gazela*. Resettlement had been attempted many times in different parts of Belgrade but failed due to the strong protests by citizens, until it eventually took place in 2009. The case of resettlement thus occupied the Serbian public sphere for many years and raised concerns over racism among the Serbian citizens. In the first part of the paper, history of the settlement, living conditions and demographic characteristics of the Gazela dwellers have been presented. In the second part, political discourse related to the Gazela resettlement has been analyzed. Two major strategies have been identified in the Serbian political discourse: mitigation of citizens' racism and reproduction of ethnic stereotypes regarding the Roma, some of them being obviously racist. Moreover, the role of nongovernmental organizations has been also criticized for their humanitarian neocolonial discourse related to the Roma resettlement.